

Tar Károly

Titoktáramból

Folytatás előző számunkból

Nyíró József levelezőlapja

Miközben Nyíró József földi maradványait, szellemi végrendeletnek megfelelően visszafogadja az udvarhelyi föld: *„Ha testemet nem is, de legalább lelkemet vidd haza a házsongárdi vagy az udvarhelyi temetőbe, vagy terítsd le az áldott földön, hogy attól is nőjön a fű, szobbujljon a világ”*, szellemi öröksége megbecsülésének is tanúi lehetünk, és életének egy-re több részletére fény derül.

Tavaly a Duna-melléki Református Egyházkerület Ráday Levéltárába vonzott az önkéntes szolgálat, amelyre lundi orvos barátom kért. A Ráday Levéltár egyik öreg fémpolcán félszáznyi dokumentumtól dagadt irattartóban találhatóak a Nyugat-Európai Magyar Református Lelki gondozó Szolgálat egykori tiszteletesinek tanulmányozásra érdemes iratai. Az első -, majd a második világháború után a nyugatra menekülők lelki gondozására Ravasz László püspök megbízottakat küldött, és Nagy Sándor volt bucaresti egyházmegyei esperest bízta meg a lélek gondozás vezetésével. Rövidesen a nyugatra menekült honvédségi tábori lelkészek, és Magyarországra visszatérni nem óhajtó félszáz lelkipásztor segítségével hatalmas gondozói munka bontakozott ki egész Európában. A Magyar Segítő Szolgálatnak a Nemzetközi Vöröskereszt segítségével végzett jelentős munkáját egészítették ki az emigráns magyarok érdekében.

Munkájuk jótékony hatását ma is érezni, hiszen a ma is működik a NYEMRLSZ, szolgálata dicséretes. Világi elnökének, Dr. Békássy N. Albert lundi kutató főorvos irányításával, közel évtizede dolgozunk a szolgálat történetén. Nagy Katalinnak, a Duna-melléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára igazgatójának segítségével több napot tölthettem a patinás dokumentumok között, bepillanthattam a szolgálatot vállaló tiszteletesek hatalmas levelezésébe, és jóleső érzéssel nyugtáztam, hogy a világháború utáni szűk esztendőik megpróbáltatásainak idején a szolgálat nemcsak sokféle anyagi, hanem széleskörű lelki segítséget nyújtott a szülőföldjükéről menekülni kényszerülő családoknak. A lelkes lelkipásztorok képesek voltak maguk köré gyűjteni mindazokat, akik közösségialakító erővel bírtak, képesek voltak közösségüket tudatosan szolgálni. Elismeréssel nyugtázhajtuk, hogy a

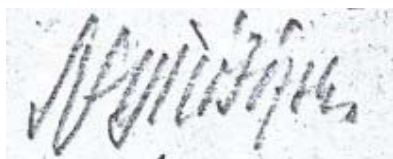
kivándorlók nem feledkeztek meg anyanyelvük ápolásáról, az értelmiségiek tették a dolguk, lapokat alapítottak és működtettek, hagyományainkat őrző művelődési tevékenységet indítottak. Nem véletlen, hogy két jeles erdélyi magyar író is közöttük volt. Örömmel fedeztem fel Wass Albert és Nyíró József nevét a különféle megbeszélések, jegyzőkönyvekben, névsorokban, levelekben.

Az egyik jól olvasható levelezőlapot Szigethy Béla református lelkésznek címezte Landshutba Nyíró József. Gépírása jól olvasható. Alatta Nyíró Ilona aláírással, az író feleségének kézírása, amely a levelezőlap címzésre fenntartott oldalán folytatódik. A levél 1948. október 12-én érkezett meg rendeltetési helyére. A levelezőlap szövegéből megtudhatjuk, hogy a tiszteletes úr udvarhelyi újságot küldött Nyíró Józsefnek, aki 1945. március 28-án egy minisztériumi tisztviselőket és országgyűlési képviselőket szállító vasúti szerelvényen menekült Németországba. Hányattatás, légitámadások után, április közepén feleségével együtt, de gyermekei nélkül egy bajorországi faluba, a cseh határ közelében fekvő Wollabergbe került, majd 1946 őszén a Passau melletti Waldkirchenbe, egy magyar menekültek számára nyitott barakk-táborba.

Az író ekkor még egészségesnek mondja magát, négy évvel később Spanyolországban végez vele korunk sokakat kerülgető betegsége. Udvarhelyi házárt fiára kívánja bízni, nem csodálkozik, hogy az Ellenséges Javakat Kezelő és Felügyelő Pénztár (CASBI) ráteszi a kezét vagyonára. (Ma a Nyíró háznak két lakója van. Határozat született arról, hogy a villa 21 négyzetméternyi része a *Haáz Rezső Múzeum* gondozásába kerüljön, a *Székeljudvarhelyért Alapítvány* pedig szorgalmazta Nyíró-émlékszoba létrehozását, amelynek megnyitása éppen mostanában volna a legidősebb. A házon emléktábla áll az íróról készült domborművel.) Nyíróné kézzel írt soraiból megtudjuk, hogy „Csabánk is hazakerült

„A Németországba került és szétszórtan élő protestáns lelkészeket 1945 végén Nagy Sándor református konventi titkár (előzően bukaresti magyar református lelkész) gyűjtötte össze Landshutban, létrehozva ott a németországi protestáns lelkigondozó központot és megalkotva a Nyugat európai Magyar Református Lelkigondozói Szolgálat *Szervezeti Szabályzatát*. Nagy Sándor és társai indították el *–Harangszó* címen – 1946-ban az első németországi könyvatos időszaki lapot. Ugyancsak 1946-ban létesült a protestáns segítőszolgálat, amely felekezeti különbség nélkül támogatta az inségben szenvedő magyarokat” – írja Borbándi Gyula *A magyar emigráció életrajza* című munkájában.

A lap szervezője, szerkesztője Szigethy Béla református lelkész, vallástanár volt. A Ráday Levéltárban található félszáznyi vaskos irattartóban őrzött dokumentációkból kideríthető, hogy Szigethy Béla 1910-ben született, a háború végéig beszercei református lelkész volt, felesége nyolc évvel fiatalabb. Zoltán fiúk 1939-ben született. A lelkész sűrű levelezéséből kiderül, hogy a *Harangszót* nemcsak az alkalmi igehirdetés lehetőségének tekinti, hanem például levelezési rovatának segítségével, nagyon is szükséges emberbátorító társadalmi munkának.

A lelkész Nyíró Józsefnek írt rövid válaszleveléből kitűnik, hogy a *Harangszó* terjesztése főleg postai küldemények formájában történt. Rábukkantam egy majdnem kétszáz nevet tartalmazó névsorra, amely csupán a Stuttgarthoz tartozó helységeken, Heidelbergben és más helyeken tartózkodó *Harangszó* olvasók nevét és címét tartalmazza. Kimutatások bizonyítják, hogy az alsó bajorországi Eggenfeldenben és környékén 15 000 magyar tartózkodott. A Németországban tartózkodókról, USA-, francia-, és britzóna szerinti kimutatásokat is készítettek, a különféle protestáns felekezetekhez tartozók mellett nyilvántartásba vettek minden magyart. Rendre, pontosságra való törekvésükkel máig erően példát mutatnak, hiszen az EU-ban és külföldön szórványban alakult magyar egyesületek még ma sem képesek elvégezni a magyarok fölöttébb szükséges összeírását. Egy Dr. Bakó Elemérnek címzett levélben azt írja Szigethy Béla, hogy a karácsonyi számra egy-egy íróra hasábnyi helyet tart fenn, és a szerkesztőként reméli: a *Harangszó* szellemében sikerül a menekülteket vigasztalni és erősíteni hitükben.

Kétségtelen, hogy Nyíró József is azok közé a felelős értelmiségiek közé tartozott, aki rögtön bekapcsolódott a nemzetmentő munkába. Pomogáts Béla nemrég a kolozsvári Helikonban megjelent írásából idézem: „Nyíró József vezető szerepet vállalt az emigráció kulturális mozgalmaiban is: 1948-ban a Münchenben létrehozott Magyar Kulturális Szövetség, ugyanebben az esztendőben a Magyar Újságírók Külföldi Egyesülete elnöke, erről a tisztségéről 1951-ben mondott le, utódja Wass Albert lett. Az emigrációs közélettől, már csak mind törekényebb egészsége következtében vált meg amiatt is, hogy mindinkább kilátástalannak

látta a horthysta emigráció helyzetét, lassanként visszavonult. Egyik utolsó nyilvános megnyilatkozásában több, a nyugati világban élő magyar író, így Wass Albert, Flórián Tibor, Ölvedi János, Kannás Alajos, Bakó Elemér, Zathureczky Gyula, Szathmáry Lajos, Rónai Zoltán, Könyv László, Horváth Béla és Kerecsendi Kiss Márton társaságában aláírta azt az írói nyilatkozatot, amely Mindszenty József hercegrímás bebörtönzése ellen tiltakozott.”

Az 1944–1945-os menekültek között Wass Alberten és rajta kívül nemigen akadt jelentékeny és népszerű írói személyiség. Nyíró József maga is tapasztalta, hogy mily reménytelen a németországi menekülttáborokban megélhetési gondokkal küzdő magyarok sorsa. Az 1948. szeptember 25-én megalakult a Magyar Kulturális Szövetségben, elnöksége alatt tíz szakosztályban végezték munkájukat. De a Münchenben vagy Németországban élő magyarok szellemi igényeinek kielégítése helyett „világméretű terveket dédelgettek. Lázár Pál, a Németországi Magyar Vagyongondnokság elnöke Magyar Szellemi Központot tervezett. Nyíró Józsefnek nyílt levélben kellett felvilágosítást nyújtania ahhoz, hogy ne kezdjenek fölösleges munkába. A Nyíró–Lázár-vita eredménye, hogy a Szövetség rájött, nem elég előadásokat rendeznie. Ebből a vitából eredeztethető a következő későbbi célkitűzés, amelyről érdemes volna ma is elgondolkozniuk a magyarság otthoni és külföldi vezetőinek: „Célunk a magyar szellemi értékek felkutatása, velük szoros kapcsolat létesítése, fenntartása és megmentése a jövőre; a magyar sajátos kultúrájának ápolása és továbbfejlesztése. Működésünk teljesen politikamentes, csak egyetemes nemzeti összefogást ismerünk. A kultúra az egyetlen szilárd kapocs, amely az idegenben élő magyarságot összetartani képes és az alámerüléstől meg tudja menteni.” Hogy ez a célkitűzés, Nyíró József és más nagyjaink reánk hagyott örökségéből táplálkozva, mennyire benne élt a mindenkori változtatások levegőjében, erről a szerénytelenség vádját vállalva, elmondhatom, hogy a romániai rendszerváltozás utáni hetekben, vezércikkekben hasonlókat hirdetve szóltam a kolozsvári Szabadságban.

Nyíró József két regényt írt a menekülttáborban: *Íme, az emberek* és *A zöld csillag* címmel, amelyek aztán Madridban jelentek meg. Mindkettőben a menekülsorsra jutottak fizikai és szellemi a megpróbáltatásairól szól. „Mindenüket elvették és kitaszították őket erre a szemétdombra, ahol évekig lesték, mikor mehetnek haza. A belső érték, szellemi öntudat egyenesen tartotta őket. Megalázták emberi méltóságukban is, és morzsánként mérték a kenyeret, hogy fel ne forduljanak, rajtuk táncolt az ördög, de nem bírta megtörni őket, hiába taszították ki a társadalomból, törülte beléjük a lábát minden ripők. Tovább azonban nem várhatnak. El kell kezdeniük valahol az életet. Ott, ahol lehet. A tanár talán téglát hord az építkezésnél, az orvos padlót sikál a szanatórium folyosóján, a színész autót fényez, a költő mosogat az egyetemi menzán, a királyi ügyész cipőt fog tisztítani, az ezredes új cowboy lesz a prérin, a méltóságos asszony cseléd, és alázatosan sziszegi majd: – »Oh missis!«” Szelídebb körülmények között ma is hasonlót él meg az, aki szülőföldjét elhagyva máshol próbál megélni találni. Bölon Ferencsel, *A zöld csillag* hőisével mondatja ki székeljudvarhelyi házáat, s benne könyvtárát elveszítő író: „A menekült csak maga hiszi, hogy ember még, lelke és jogai vannak. Minél jobb, nemesebb valaki, nagyobb ember belül, annál nagyobb a megaláztatása. Azoknak, akiket még nem ért utol a végzetük, csak anyag, munkaerő, érvényesülési eszköz vagy teher. Ha nincs izmod, nem vagy ifjú, vagy a röntgen nem mutat jót, a fogaid hiányosak; nem kellesz, ha fogantatásodtól napjainkig evangéliumokon nevelkedtél is.” Nyíró József végső vallomása ez.

S most hazaérkezve, sírjából felemelt ujjal hirdeti: az ember dolga éltében és holtában is - otthonra találni. Mert az igaz élőknek és életükkel is alkotóknak, holtjuk után is mindig figyelemre méltó a mondanivalójuk.

A Székely Apostol többszörösen is jelen volt az elmaradt újrateremtésen, avagy a fekete táská titka

Hivatalos címei nélkül, nagy fekete táskával jelent meg Szöcs Géza költő Székelyudvarhelyen, a csakazértis népes tisztelőtábor jelenlétében megtartott, újrateremtés helyett, sok mindenre emlékező, emlékeztető és fölöttébb tanulságos áhítaton. A kolozsváriak üdvözlét hozta, amely az okoriaktól máig éró példáival együtt elfért irattartójában, s mert a keserűség és a meghatódottság hangján olvasata, kiterjedt gyászos világunkra, a jelenlévők és a tévézők értelmét gazdagítva. Bizony, bizony olyan tettek elszenvetői vagyunk, amelyek visszahozzák rossz, elfeledni akart emlékeinket az embertelenségről, a jogtalanságról, a méltóság és a kegyelet kismimmizéséről.

A nagy fekete táskát Géza magával vitte a ravatalnak állított emelvényre, felkapaszkodva a lépcsőn, letette nehéz terhét a ravatal fekete leplére, s nemcsak hozzánk, holtakat tisztelőkhöz intézte szavait, hanem a kiásott sír helyett, abba a fekete táskába kényszerített íróember földi maradékához. Mi volt abban a nagy fekete táskában? Nyílt titok.

Sokunk előtt nem titok, hogy Nyíró József lelke, de hamvai is jelen voltak az ünnepségen. Az érzéketlen hivatalok és elembertelenedett politikusok előtt kellett ez – szégyenükre - rejtve maradjon.

A Székely Apostol tehát többszörösen is jelen volt a székelyudvarhelyi Papkertben. Lelke, írásainak mondandója, végakarátának megfelelően, emberöltőkön át gazdagítja és nemesíti Székelyföldet és minden magyart.

Tamási „rendes feltámadásából” ismert hősök sorsában osztozva járja kálváriáját Nyíró József is. Az őt megillető rendes temetéséig.

Erdélyi Kiskönyvtár

Újabb köteteket szerkesztek, amelyeket az Ághegy Könyvek sorozatában való megjelenés mellett a félbemaradt Erdélyi kiskönyvtár gyarapítva az erdélyi olvasók figyelmébe ajánlok.

Húsz esztendővel ezelőtt, amikor a rendszerváltás nyomán újra lehetőség adódott a magyar művelődés valóságos mértékű szolgálatára, akadt egy naiv szerkesztő, aki elődeink példáiból erőt merítve és az időszerű szükség parancsának engedve olcsó népkönyvtári sorozatot álmodott. A nagy E és kis k betűből alakított, számozott, az addig tiltott, harsogóan zöld színben pompázó vékony könyvek (inkább füzetek) hátlapján ez állt:

MINDEN ROMÁNIAI MAGYAR CSALÁD OLCSÓ KISKÖNYVTÁRA